

TRANSTRANDS KYRKA

Transtrands Kyrkby 7:2, Transtrands församling, Malungs kommun, Dalarnas län

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Historia i sammandrag

Transtrands kyrka har haft två föregångare i form av enkla träkapell. Det första omtalades redan 1595. År 1670 uppfördes ett större kapell, senare om- och tillbyggt flera gånger. I början av 1800-talet var det dock så förfallet att församlingen enades om att uppföra en ersättare, omedelbart nordväst om den befintliga byggnaden.

Byggmästare Olof Sjöström ritade 1821 första förslaget, ett kapell i sten med västtorn, i nyklassicistisk stil. Förslaget blev bearbetat två år senare av Carl Daniel Björk vid Överintendantsämbetet. Sedan Sjöström antagits som entreprenör påbörjades grundläggningen hösten 1824. Två år restes stommen.

För att genomföra bygget krävdes att socknens befolkning deltog både genom dagsverken och ekonomiska bidrag. Bristande resurser förlängde byggtiden. Då kapellet invigdes hösten 1830 saknades ännu tornet. Flera byggmästare hade avlöst varandra då bygget äntligen hade slutförts 1835.

Transtrand var fram till 1867 underställd moderkyrkan i Lima. Därefter bildades en egen församling, vars yta motsvarar hela Öland. Transtrands kapell blev då församlingskyrka.

Kyrkomiljön

Transtrands kyrka ligger i en radby med samma namn, ca 10 km söder om Sälen, på västra sidan av Västerdalälvens dalgång. Landskapet kännetecknas av fjäll- och skogsbygd. Strax väster om kyrkotomten och kyrkans torn löper landsvägen. På andra sidan vägen ligger församlingshem och prästgård.

Framför kyrkans västra ingång finns en plan med parkeringsplatser. Norr, öster och söder om kyrkan sträcker sig kyrkogårdskvarter från olika perioder. I söder delas kyrkogårdsområdet av en djup, slingrande bäckravin.

Nuvarande prästgård uppfördes på 1880-talet som ersättning för en äldre gård. Manbyggnadens fick ljusa panelfasader och mörka omfattningar, valmat plåttak och frontespiser i alla väderstreck. Exteriören påminner mer om en dåtida villa i stadsbebyggelse. Till mangården hör en drängstuga som uppfördes samtidigt, med liknande panelfasader. Prästgårdens ekonomibyggnad var modern för sin tid, vinkelbyggd med ladugård, stall, loge och svinhus under samma tak.

Transtrands prästgård är byggnadsminne sedan 1979.
Digitalfoto Jean-Paul Darphin

Bortom kyrkogården i öster finns flera byggnader som utnyttjas i driften av kyrkogården och kyrkan.

Kyrkoanläggningen

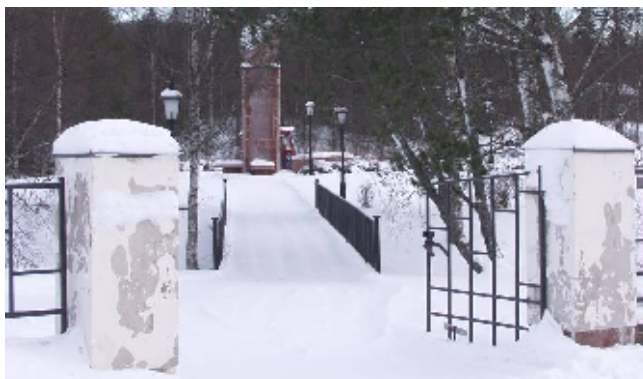
Den äldsta kyrkogården från 1735 låg sydost om nuvarande kyrka. Då denna uppfördes anlades den nuvarande, utökad första gången 1831. Gamla och nya kyrkogården förenades troligen i samband med nästa utvidgning, omkring 1860 då även hela kyrkogården inhägnades med trästaket. Ytterligare utvidgningar genomfördes 1898 mot norr och 1913 mot nordost.

Kyrkogården omger kyrkan på alla sidor utom i väster, där kyrkans torn och västra portal markerar tomtens gräns. Området sluttar svagt mot öster och är indelat i både regelbundna och oregelbundna kvarter, åtskilda av grusgångar. I söder slingrar sig en bäck med djup ravin genom området. Trappor, gångar, broar och utvald vegetation skänker en parkliknande karaktär.

I väster avgränsar ett järnstaket på sandstenssockel. Den södra delen som indelas av stenstolpar, med tälttak av kopparplåt, tillkom på 1920-talet. Norra delen uppfördes 1957 med södra inhägnaden som förebild. Längre ut mot söder finns ett annat järnstaket, utformat 1954 efter förslag av konstnären Torolf Engström. I norr och öster avgränsas kyrkogården av granhäckar, sedan 1889. Kyrkogårdens fyra ingångar har stenstolpar med tälttak av koppar.

På kyrkogården finns också ett ment i röd sandsten, rest 1954 av Transtrands jordägande sockenmän. Hembygdsmonumentet är utfört av Torolf Engström och nås via en bro över bäckens djupa ravin.

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkobyggnaden utgörs av ett rektangulärt långhus med utbyggnad i öster (ursprungligen sakristia) och kvadratisk torn i väster. Stommen är huvudsakligen murad av sandsten, hämtad från Vålåsen. Källarna under utbyggnaden i öster består av betong. Fasaderna består av slevdragen puts som kalkavfärgats i svagt rödbeige nyans, fransett sockeln vars sandsten ligger i dagen. Långhuset har sadeltak och sakristian valmat tak, täckta med skiffer sedan 1904.

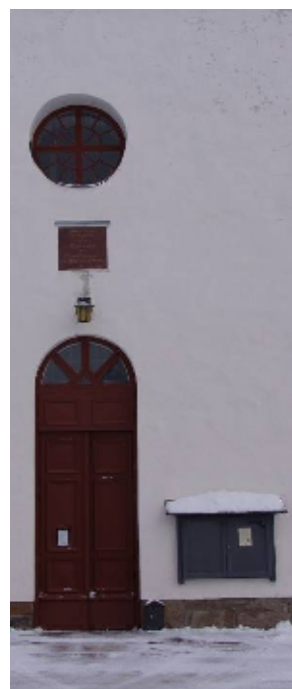
Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Tornet är murat i tre våningar, har kvadratisk plan och en lanternin uppförd i trä, klädd med lockpanel. I tornets klockvåning sitter fyra rundbågiga ljudöppningar med rödmålade luckor. Lanterninen har också fyra rundbågiga öppningar, en i varje väderstreck. Tornets lanternin och nedre takfall, krans, är sedan 1926 täckta med koppar. Längst upp kröner en liten böjd spira med förgylld stjärna.

I vardera långsidan finns sex teraxlar med rundbågiga öppningar. Den östliga utbyggnaden (Mariakapellet) har en, med mindre fönster. Även tornet har en fönsteraxel i bottenvåningen som motsvaras av ljudöppningar i klockvåningen. Framför fönstren ligger solbänkar av kalksten. Fönstersnickerierna med kraftiga spröjsverk är målade med linoljefärg i brunröd nyans.

Kyrkan har fyra ingångar varav tre portaler, i tornet i väster samt i långsidornas mitt, mot norr och söder. Den fjärde ingången är förlagd till sakristians norra sida. Portalerna har dubbla spegeldörrar av rödmålat trä, samtliga från 1860. Ovanför dörrarna sitter halvrunda överljusfönster. Ingångarna har trappavsatser i sandsten.

Kyrkans ursprungliga fasta inredning tillkom successivt under 1830- och 40-talen. Av denna kvarstår altaruppsatsen och bänkinredningens fasader, fast med ändrad färgsättning.

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

En radikal ombyggnad skedde 1926, efter handlingar av arkitekterna Magnus Dahlander och Elis Werner. Då byggdes ett helt nytt kor, inom en för ändamålet murad absid som fick hjälmvalv med kassetindelnig. Vid sidan om och bakom koret avdelades en ny sakristia i norr och i söder ett arkiv. Åtgärderna medförde att kyrkorummet förkortades med sju meter i öster. Samtidigt lades kalkstensgolv i gångar och det nya koret. De förut vita väggarna marmorades. Vindfång med innerdörrar installerades framför norra och södra ingångarna. Norr om koret placerades en predikstol i trä, marmorerad för att troget efterlikna sten. Centralvärme och elektrisk belysning infördes.

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkan genomgick ytterligare en omfattande ombyggnad och renovering 1959-60, efter ritningar av arkitekt Börje Blomé. Då slogs ett nytt tunnvalv av armerad betong, som ersättning för det ursprungliga valvet, vars trästomme dömts ut. Det nyslagna valvet putsades och färgsattes i utmanande flammig, tegelröd nyans, som bröt mot interiörens dominerande färgsättning i vitt, blått och grönt. Eftersom betongvalvet tynger mer än det tidigare av trä insattes kraftigare dragjärn mellan ytterväggarna. Läktaren fick en bredare trappa med förbindelse till kyrkorummet och fönstren fick nya solbänkar av kalksten

Vid ombyggnad 1968 inreddes den forna sakristian i öster till fristående kapell. Den fick en tidstypisk modern inredning i kvistfri, lackad furu, samt heltäckande matta.

Inredning och inventarier

Kyrkans altarpupsats, en tempelgavel på kraftiga kolonner, utfördes 1830 av Johan Görsson efter förslag av Carl Daniel Björk. I sin ursprungliga form inkluderade den en altarpredikstol ovanför altaret. Nuvarande fondvägg som ersätter predikstolen är utsmyckad med "Guds allseende öga", ett verk av Per Kers från 1926. Denne tillverkade även dopfunten av trä och predikstolen norr om koret, med förbindelse från sakristian. Såväl altarpupsatsen, dopfunten som predikstolen är marmorerade för att troget efterhärma polerad sten.

Det halvrunda marmorerade altarringen med knäfall är troligen från 1830, men ombyggt 1960 varvid speglarna tillfördes.

Till predikstolen överfördes kapellets timglas från 1600-talet. På motsatta sidan, söder om koret, uppsattes det forna kapellets gamla altartavla från 1760.

Bland de fåtal andra äldre inventarier som härstammar från gamla kyrkan kan nämnas två ljuskronor tillverkade i Skultuna 1753 respektive 1793.

Kyrkans bänkinredning från 1847 består av fyra slutna bänkkvarter med fem bänkrader i öster och 11 i väster. De östra kvarteren förminskades i samband med ombyggnaden av koret 1926. Bänkinredningen har marmorerad dekor i blågrönt, sedan 1960 års restaurering.

Kyrkans läktare uppfördes 1830, samtidigt som långhuset. Den är uppställd på sex pelare, i väster mot gaveln och tornet. Läktaren inreddes med öppna bänkrader 1847 och målades först 1868. Tio år senare kunde kyrkans första orgel placeras där. Vid 1926 års restaurering fick läktaren nuvarande färgsättning och 1960 byggdes en bred trappuppgång från kyrkorummet.

Kyrkan förblev utan orgel fram till 1877, då man med bidrag från skogsmedelsfonden anskaffade ett orgelverk från P.L. Åkerman (spelbordet bevaras på läktaren). Denna förblev i tjänst fram till 1960 då den ersattes av nuvarande; en dansk orgel om 22 stämmor med tre manualer. Fasaden är i sin utformning barockinspirerad och orgeln har ett ryggpositiv upphängt i läktarens barriär. År 1974 anskaffades en kororgel i ljus ek, den är uppställd söder om koret. Kyrkans båda klockor var ursprungligen uppsatta i en klockstapel tillhörande det gamla kapellet. Lillklockan är gjuten 1815 medan storklockan har anor från 1744 men omgöts 1803.

Övrigt

Demonterade bänkrader förvaras i ett av prästgårdens uthus, liksom den ursprungliga altarpredikstolen.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Transtrands kyrka tillhör den utbredda

Digitalfotografier
Jean-Paul Darphin

gruppen av nyklassiska kyrkor. Karaktäristiskt är det rektangulära långhuset med stora, symmetriska fönsteröppningar och sakristia i östra gavelns förlängning, liksom det kvadratiske västtornet.

Ursprungliga drag i exteriören är de strama putsfasaderna, de symmetriska fönsteröppningarna med tillhörande snickerier samt portalerna. Det från början spåntäckta yttertakets blev 1903 täckt med skiffer från Grythyttan.

Invändigt har kyrkan genomgått två större ombyggnader, 1926 och 1959-60. Vid den första tillkom korets absid med hjälmvalv och kyrkorummets minskades för att få plats med sakristia i nordost och ett stort arkivrum i sydväst. Kyrkorummets förut vitlimmade väggar marmorades, liksom altaruppsatsen och den nytillkomna predikstolen. Vid ombyggnaden 1959-60 revs det ursprungliga tunnvalvet av trä och istället slogs ett nytt av betong. Det nya valvets putsade ytor avfärgades i en flammande tegelröd (terracotta) nyans. 1900-talets båda ombyggnader har sammantaget skänkt interiören en färgstyrka som ligger fjärran från 1800-talets strama nyklassicism.

I kyrkomiljön ingår även prästgården och församlingsgården, samt en bäckravin i anslutning till Västerdalälvens dalgång. Miljön hänger ihop med den gamla landsvägen och jordbrukslandskapet längs älvens strand. Dess kulturhistoriska värde har utpekats på såväl lokal, regional som nationell nivå.

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Ett utpräglat lokalt särdrag, av stort byggnadshistoriskt värde, är att kyrkan i sin helhet är uppförd av sandsten. Särskilt värt att nämna är att sandsten huggits ner till mindre format för att användas i muröppningar, istället för som brukligt tegelsten.
- Av byggnadshistoriskt värde är även yttertakets skiffertäckning
- Kyrkan är till sitt yttre en god representant för den nyklassicistiska kyrkoarkitekturen

- Kyrkans inre är i hög grad resultatet av ombyggnader 1926 och 1959-60. Vid den förra tillämpades 1700-talets former och färger, medan den senare mer är uttryck för restaureringsarkitekten Börje Bloméés egna idéer.
- Mariakapellet i den före detta sakristian är ett intressant exempel på 1960-talets modernistiska estetik.
- Kyrktomten med sina kyrkogårdar har en utpräglad parkkaraktär

Källor och litteratur

Otryckta källor

Dalarnas museum: Yttre och inre restaurering – Transtrands kyrka, Antikvarisk rapport 1997

Västerås stifts arkiv: Västerås domkapitel E IV B: 62, Protokoll från visitation 1857

Prästgårdsinventering - Kopparbergs län, 1976

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Bergman, Mats: Lima & Transtrands kyrkor, Sveriges kyrkor 204 – Stockholm 1987

Lundh, E S: En 100-årig Västerdalskyrka /*Julbok för Västerås stift, 1932/*

Redaktionella uppgifter

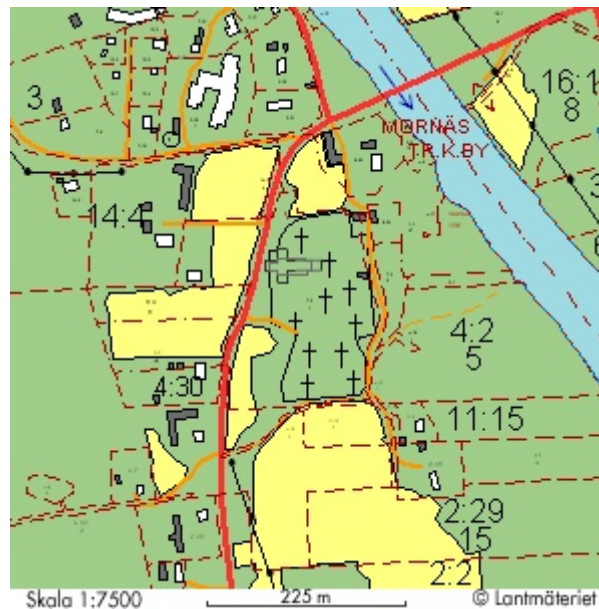
Inventeringsdatum: 2004-04-22 och 2007-01-31

Fältinventering: Jean-Paul Darphin och Rolf Hammarskiöld

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin och Rolf Hammarskiöld

Rapporten färdigställd: 2006-02-06, reviderad 2007-02-01

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1500-talet	Nybyggnad	Första timrade kapellet på platsen		Julbok VS, 1932
1670	Nybyggnad	Andra timrade kapellet på platsen		Julbok VS, 1932
1824	Ritning godkänd	Ritningar till ny kyrka i Transtrand stadfastes	Arkitekt Carl Daniel Björk	
1826-1830	Nybyggnad – kyrkan i sin helhet	De egentliga byggarbetena kom igång 1826. Sten bröts i västra sidan av Vålåsen, kalk kördes fram från Rättvik. Lera upptogs från ResjövalLEN för att tegel skulle brännas (misslyckades). Då kom någon på att hugga tegel-liknande stycken av tunna sandstenhällar vid Hemfjället, visade sig fullt användbara. Sommaren 1829 hade kyrkan utom tornet kommit under tak. Hösten samma år insattes fönster av en glasmästare från Fors i Malung. 1830 restes kyrkans torn och lanternin. Över kyrkorummet slogs ett relativt grunt tunnvalv av trä Fyra slutna bänkkvarter indelades. I koret byggdes en med två pelare och taknock kringgårdad altarpopsats. Då kyrkan invigdes 1830 var kyrkorummet ännu omålat och de yttre murarna oputsade.	Arkitekt Carl Daniel Björk Byggmästare Olof Sjöström fram till 1828, därefter Eric Ericsson Vördling Lindjo Eric Halvarsson och Tors Daniel Danielsson (lanternin, träkonstruktioner)	Ahlberg, 1996 Bergman, s 620-621
1830-35	Nybyggnad – torn	Kyrkan fullbordades, genom att först långhuset och senare tornets murar rappades. (Transtrandsborna var stolta över sin nya kyrka, kallades Ruppå = ripan)	Ekebergs Olle(N) och Hackspik Anders Jonsson, Transtrand	Ahlberg, 1996 Bergman, 1987
1845	Äldre kulturhistorisk inventering	Vid visitation 1847 påtalades att taket svankade på södra sidan, läktaren var felkonstruerad och skadade muren, putsen släppte därför att den fäste så illa på den glatta sandstenens yta.		Bergman, s
1847-1860	Vård/underhåll – Interiör	Murarna förstärktes med dragjärn Ny läktare ersatte den tidigare, felkonstruerade		VS: E IV b: 62, visitation 1857
1860		De ursprungliga dörrarna som aldrig blivit målade blev utbytta mot nya	Snickare Per O Dahlgren	Bergman, s
1868	Arkitektonisk utsmyckning – måleri, interiör	De från början omålade bänkfasaderna målades: ljusblå speglar och inramningar med ekådringar och vita lister		Bergman, s
1869	Vård/underhåll – exteriör	Fasaderna putsades på nytt	Bud Hans Ersson, Västberg i Rättvik	Bergman, s 623
1876	Vård/underhåll – interiör	Putslagning och kalkstrykning invändigt		Bergman, s 623
1877	Fast inredning - orgel	Kyrkans första orgel installerades (Åkerman) Järnugn installerades i sakristian		Ahlberg, 1996 Bergman, s 623
År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa

1881	Teknisk installation - värme	Kyrkorummet utrustades med två Gurneyska värmeugnar (från Bolinders verkstäder)		Bergman, s 623 Julbok VS, 1932
1904	Ändring - ombyggnad, tak	Yttertaket täcktes med Grythytteskiffer, istället för tidigare spån		Bergman, s 623
1926	Ändring - ombyggnad - interiör Vård/underhåll - exteriör Teknisk installation -	Stor ombyggnad: Tornets takfall täcks med koppar Nya plåtdetaljer av koppar sätts upp Koret drogs in i en absid, täckt med hjälmvalv (Bänkrader närmast koret borttogs) Ny sakristia inreddes norr om koret och bakom koret inreddes ett arkiv. Den gamla sakristian togs ur bruk. Kyrkorummet förkortades därigenom med sju meter på vardera sida om koret Nytt kalkstensgolv lades in Kyrkans väggar marmorades På norra sidan uppsattes en predikstol, marmorerad för att troget efterlikna sten. Altaruppsatsen marmorades Centralvärme, el och vatten installerades	Arkitekterna Elis Werner och Magnus Dahlander Byggmästare P Sjödén Per Kers (predikstol)	Bergman, 1987 Julbok VS, 1932
1959-1960	Ändring - ombyggnad, interiör	Kyrkorummets tunnvalv av trä dömdes ut och istället slogs ett tunnvalv av betong över långhuset, samtidigt som takstolarna förstärktes Nya kraftigare dragjärn fälldes in Det nya tunnvalvet fick sina putsade ytor avfärgade i terracotta. Nya inre solbänkar av kalksten murades Ny läktartrappa byggdes Ny orgel installerades	Arkitekt Börje Blomé Byggmästare Anders Diös Marcussen & son (orgeln)	Bergman, 1987
1968	Ändring - ombyggnad, sakristia Vård/underhåll, exteriör	Den forna sakristian, i förlängning av koret, inredds till andaktsrum (Mariakapellet) Fasaderna putsades på nytt På tornet uppsätts ny panel Ny yttertrappa byggs	Arkitekt Folke Nyholm	Ahlberg, 1996 Bergman, 1987
1973	Ändring - ombyggnad, interiör	Bänkinredningen byggdes om		Bergman, 1987
1974	Fast inredning - orgel	Orgeln i koret tillkom	A Magnussons orgelbyggeri	
1997	Vård/underhåll - exteriör	Fasadputsens lagades och ströks med kalkfärg som brutits svagt med bränd terra Fönstren renoverades, ommålades med engelskröd linoljefärg Takets skiffertäckning sågs över, enstaka plattor förses med nya fästdon Kyrkvinden isolerades och försågs med gångbrygga Kyrkans golv sanerades från mögel	Arkitekt Gösta Berglund	Dalarnas museum: rapport 1997 Fotosamling i kyrkan